

הפיכת לב ציונית – הרב טייכטאל הי"ד

כרוב רבני הונגריה, החזיק הרב טייכטאל עד השואה בדעות אנטי-ציוניות, ושלל חבירה לחילונים אף לצורך בניין הארץ.

הוא שימש כעוזרו של הרב חיים אלעזר שפירא, האדמו"ר ממונקטש בעל "מנחת אלעזר", שהיה מן המתנגדים החריפים ביותר של הציונות, ובשנת תרצ"ו (1936) פרסם בעיתון "יידישע צייטונג" (שיצא במונקטש) מאמר שתמך בדעתו של האדמו"ר כי בניין ארץ ישראל הוא חילול הקודש ויגרום לטומאת הארץ.

בשנת 1942 ברח מסלובקיה להונגריה מאימת הכיבוש הנאצי. אירועי השואה הביאוהו לבחון מחדש את השקפותיו. לראשונה, לפי עדותו, החל להתעמק בסוגיות של גלות וגאולה, גאולה בדרך הטבע, יישוב ארץ ישראל והיחס לבוניה שאינם שומרי מצוות, ובעקבות חיבוטי נפש אלו שינה את שיטתו והחל לתמוך בציונות ובעלייה לארץ.

את דעותיו אלו העלה על הכתב בספר "אם הבנים שמחה", שאת רובו כתב בעליית גג בבית בו הסתתר מאימת הנאצים, תוך שהוא מצטט מאות מקורות מן הזיכרון בלבד.

הספר יצא לאור בבודפשט בשנת תש"ג. באביב תש"ד החלו ההונגרים לשלוח את היהודים למחנות, והרב טייכטאל, ששמע שהמשלוחים מסלובקיה הופסקו בינתיים, החליט לברוח בחזרה לסלובקיה. בספטמבר 1944, אחרי דיכוי המרד הסלובקי, הועבר יחד עם יהודים אחרים משארית קהילת פישטיאן למחנה סרד, ומשם לאושוויץ. עדי ראייה סיפרו שנרצח ב" בשבט תש"ה (1945) על ידי אוקראיני ברכבת, כיוון שהגן על יהודי אחר שביקש מים (ולפי גרסה אחרת: לחם). על פי עדות אחד הנוכחים, היו מילותיו האחרונות: "הפיצו את מעיינותיי החוצה".

הפיכת הלב

נפתח בציטוט מפתחתו לספר דרשות שהוציא ב-1936 ומהסכמה שנוספה שם, שיש בהם משום ייצוג לעמדתו עד השואה, כתלמיד נאמן של רבי חיים אלעזר ממונקטש זצ"ל:

1. פתיחה לספר דרשות שהוציא הרב טייכטאל ב-1936

ספר הזה מכיל דרשות שדרשתי במקלות פה קהילת פישטיאן יצ"ו לחיזוק התורה והאמונה, והשעה צריכה לכך כי רבתה בעוונותינו הרבים בדורינו זה מספחת המינות ופריקת עול התורה והמצוות ודין גרמא לכל הצרות שהגיענו,

פתיחה

את השיעור הנוכחי נקדיש לרב טייכטאל ולחיבורו המונומנטלי "אם הבנים שמחה". הרב טייכטאל וחיבורו אינם מקרה חשוב במנחים היסטוריים, שכן הפיכת לבו ודעתו התרחשה באותה תקופה הרת אסון שעברה על יהודי הונגריה, והוא עצמו נהרג, ולא זכה להמשיך ולהנהיג ציבור על פי דרכו. גם השפעתו של ספרו, אף שנחשב למקור חשוב לעמדה הציונית-דתית, היא קטנה יחסית, ונראה כי חידושו המרכזי הוא הצגת ההשקפה הציונית-דתית מתוך הפרספקטיבה של השואה, וממילא תוך הכללת ההכרה שתהליך הגאולה קשור לא רק בהתפתחות והתעלות אלא גם במשברים נוראיים ותוך ניסיון להבין את הסיבה לכך (ועל כך בהמשך).

דומני שדמותו של הרב טייכטאל וסיפורו אכן אינם צריכים להידון מצד השפעתם היסטורית אלא מצד חשיבותם העצמית. לאמור: איש יהודי חרדי היה בהונגריה, מתלמידי בעלו ומונקטש, אשר התנגד לציונות בחריפות, אך לאור מאורעות השואה ובשעתם שינה את עמדתו באומץ והכריע לטובת הציונות.

זהו אירוע חשוב מנקודת הראות של תולדות השואה וההשקפה היהודית הקשורה בה, אך אולי הסיפור הבודד הוא גם עדות על מה שיכול היה לקרות ולא קרה, כלומר: הפיכת לבו יוצאת הדופן של הרב טייכטאל מבליטה את ההכרעה השלילית או הפסיבית של המנהיגות הרבנית-חסידיית ברובה כלפי השואה ואת משמעותה.

בדיוננו להלן נדגיש בעיקר את הטיעונים העקרוניים של הרב טייכטאל בזכות שינוי עמדתו, ופחות את תורתו הציונית הספציפית, שנידונה הרבה יחסית, וברובה, כאמור, איננה ייחודית.

תולדותיו

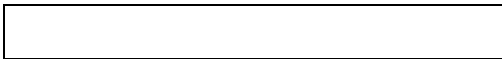
הרב יששכר שלמה טייכטאל נולד בשנת תרמ"ה (1885) בהונגריה. למד בפרשבורג (כיום ברטיסלבה, בירת סלובקיה). שימש כרב, ראש ישיבה, אב בית דין ומורה הוראה בקהילה היהודית הקטנה שהתגוררה בעירת המרפא פישטיאן, אשר במחוז נייטרה שבמערב סלובקיה. חיבר את השו"ת ההלכתי "משנה שכיר".

אדם לומר בפומבי דברי אמת שבלבי, כי אני ב"ה שמשתי גדולי וצדיקי עולם ונתגדלתי בין חכמי דור קדושי עליונים אמיתיים, וגם למדתי ב"ה מימי נעורי ונשאתי אשה בימי נעורי, כי נתקשרתי עם בת גדול הדור בהיותי בן י"ט שנה, ולא פסקה תורה משלחני מאז עד עתה, ואין אני מבטל דעתי דעת תורה משום גדול או רבי בזמנינו, רק אם יתוכח עמי כדרך משא ומתן של תורה בראיות מדברי חז"ל – אז אודה על דבריו אם יצדקו, אבל לא בסברות כרסיות לחוד (אם הבנים שמחה, הקדמה).

הקושי לצאת כנגד העמדה הרווחת ניכר מתוך דבריו הגלויים של הרב טייכטאל בפסקה זו, וברור שהשינוי בעמדתו הוא קונטרורסלי, ויש בו גם משום מרד ברבותיו.

מדוע, לפי דבריו, התנגד לציונות?

א. דוגמטיקה מחשבתית – הכול חשבון כד, כך לימדוני וכו'.
ב. חוסר עניין – העיסוק האינטנסיבי בתורה ובלמדנות הותיר את השאלות האידאולוגיות בשוליים, וממילא לא הוקדשה תשומת הלב הראויה לבירור העניינים.

דומני שיש כאן בהחלט תיאור מייצג של המצב בציבור החרדי, ואפילו בהנהגה, לפחות בדרג השני.

ודאי שה'מנחת אלעזר' ממונקטש למשל (רבו של הרב טייכטאל) לא התנגד לציונות רק מסיבות מסורתיות; היו בידיו שיקולים אידאולוגיים כבדי משקל שפיתח וניסח בעצמו.

אבל אצל 'עמד', ואפילו בקרב רבנים וראשי ישיבות, הייתה האנטי-ציונות חלק מתיוג חברתי וממסורת, ולא סוגיה בבירור.

והנה, עוד קודם שהשואה מספקת נימוקים פוזיטיביים לטובת הציונות, היא מנערת אותנו מהדוגמטיקה ומביאה אותנו לדון בסוגיות שהנחנו בשוליים.

לאמור: העדר העיסוק והבירור בשאלות אידאולוגיות – הוא בעצמו חטא;

וחוסר הנכונות לבחון ולבקר השקפות קיימות עלול לגרום לטעויות נוראות.

על סיבה נוספת להתנגדותו לציונות אנו למדים מעדות על דברים שנשא לפני קהל בסלובקיה כשחזר אליה באחד משלבי הסתרתו:

4. עדות על דברים שנשא לפני קהל בסלובקיה כשחזר אליה באחד משלבי הסתרתו:

'מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק, הא-לוקים מצא את עוון עבדיך. אבל אני אספר לכם סיפורי' [וכך סיפר הרב סיפור מהווי החיים המוכר של יהודי מזרח אירופה, ת"ג]:

ובחמלת ה' עלי אספתי מאמרים שהם קילורין לעינים וכל בר ישראל אם יעבור בספרי זה בעזה"י ימצא עצמו מחוזק באמונה כיתד שלא תמוט וכל דברי האפיקורסות שנתפשטו בעוונותינו הרבים בימינו ע"י חכמים היומיים אשר המה נבקא בר יומא יהיו בעיניו כמץ אשר תדפנו הרוח ואת כולם ישא הרוח ויתקעם בנוקבא דתהום רבה.

ועל ספרו זה בא בהסכמה הגאון רבי יושיע בוקסבוים מגאלאנטא, וזה לשונו בהסכמה:

2. הסכמת הגאון רבי יושיע בוקסבוים מגאלאנטא

והדרת גאונו בנועם שיח וכו' הוכיח טעות רבים מבני דורנו החושבים ומכנים עצמם בשם חרדים ומתחברים ומתועדים את אישים פועלי און אשר השליכו דברי רז"ל אחרי גוים ובונים במה לעצמם וילכו אחרי ההבל ויהבלו ויזבחו ויקטרו לפסל 'לאומי' להקרא בשם יהודים לאומיים ובאמת הוכיח סופם על תחילתם כי כל ישעם וחפצם ומגמתם לפרוק מעליהם עול דברי רז"ל ועול התורה ועול האמונה והיטב אשר דבר הדרת גאונו בספרו היקר כי בדור הזה צריכים להתאמץ ביתר שאת ויתר עוז לחזק האמונה וכו' ואקוה כי כל המעיין בספרא דמר הדרת גאונו נ"י ימצא דברי חפץ וישפוט מישרים כי מאד צריך להתרחק מעל אהלי האנשים המתחדשים כולם חוצבי בארות נשברים כמו שכתוב 'כל באיה לא ישובו' (משלי ב', יט).

הרב טייכטאל היה מודע היטב להיפוך שחל בעמדותיו, ובספרו הוא עוסק לא מעט בלגיטימציה לכך, משתי בחינות:

1. הצדקה פוזיטיבית לאימוץ השיטה הציונית;

2. לגיטימציה לעצם השינוי בעמדה, הן מצד מחויבותו לגדולי הדור הקודם, וביניהם רבותיו, אשר שללו את הציונות, הן מצד השאלה העקרונית של אפשרות השינוי בהשקפת עולם דתית.

כך תיאר הרב טייכטאל בנימה אוטוביוגרפית את התהליך שהתחולל בו עצמו ושגרם לשינוי עמדותיו:

3, הרב טייכטאל על התהליך שהתחולל בו עצמו ושגרם לשינוי עמדותיו

ואודה על האמת ואזכיר את חטאי, שגם בעיני היה לנמאס המפעל הזה של בנין הארץ, מחמת ששמעתי כן מהרבה חרדים סתם, ונשרש בלבי כך ולא התעניינתי בזה כלל כי טרוד הייתי בגירסא בלימוד תלמידים ולחבר חיבורים בגפ"ת ובשו"ת להשיב לכל שואל בדבר ה', ורק אחר שלקיננו בגלות החל הזה עיינתי בהלכה זו והאיר ה' עיני שטעות היתה בידי וביד אשר התנגדו לזה.

ואני מודה ואומר, כמו שמצינו בש"ס¹ מרבא ומכמה גדולי חכמינו ז"ל, שהודו ואמרו: דברים שאמרתי לכם – טעות היו בידי, ומודים דרבנן היינו שבחייהו, ובי"ה אני איני חת משום

הלוואי שזוכה לתקן את העיוות, והי' יקבל אותו בארץ המובטחת.¹

כלומר: מפני שדַּבְרֵיהֶם העיקריים של הציונות היו דמויות חילוניות ופוקרות, אטמנו אוזנינו משמוע לאמת שבפיהם. כזכור (מהשיעור הקודם (מס' 6)), בדרשתו של הרב מבילגורי כונו מנהיגי הציונות נביאי שקר, כלומר: אם זה מעמדם, הרי באמת לא ניתן לשמוע לשום דבר מדבריהם.

מדוע הם נביאי שקר?

הלוא זו בדיוק השאלה: האם חזונם צודק, או שמא חזון האדמו"רים?

מובן שלדידם של הרבי מבעלז ואחיו מבילגורי, לא ייתכן שמחללי שבתות ואוכלי נבלות יישאו את דבר ה' האמתי, וגדולים וצדיקים יהיו נושאי חזון השוא.

ואמנם, המעיין בפרקי נבואת השקר של ירמיהו (כגון כ"ג וכ"ט) יראה שנביאים אכן נפסלים בגלל מעשיהם הרעים.

כלפי טענה זו בדיוק מופנה משלו של הרב טייכטאל:

עלינו לקבל האמת ממי שאמרה.

ייתכן שדבר ה' האמתי נישא בפי כופרים ומומרים. אמנם הרב טייכטאל מבין את הקושי שבקבלת האידאולוגיה האמתית ממקורות 'שליליים', והוא מרבה להתמודד בספרו עם קושי זה. הנה כמה מתשובותיו:

א. **אם הדעה נשמעה קודם גם מפי גדולים וצדיקים, אין זיהויה המאוחר עם פוקרים וכופרים גורע ממנה.**

ואכן, חלקו הראשון של הספר "אם הבנים שמחה" מרובה במקורות מגדולי ישראל שתמכו בציונות בעת לדתה ועוד קודם לכן (ר' יהושע קוטנר, הנצי"ב, הרב מוהליבר ועוד).

ההתנגדות המאוחרת אצל גדולי ישראל נבעה בעיקר מאופייה החילוני של התנועה, ולכן היא נגועה באותה טעות של שיפוט העמדה על פי נושאה, ולא על פי מהותה.

ב. **אם נביא המוחזק בעינינו כצדיק יאמר לעבור על מצווה או לבטל אותה, ונביא אחר שאיננו צדיק יאמר לקיים מצווה – מה נעשה?**

זהו בדיוק תוכן משלו של הרב טייכטאל, ורבים מפרקי ספרו מוקדשים לאישוש התזה שיישוב ארץ ישראל הוא מצווה כללית וגם מצווה שהזמן (במשמע: התקופה) גרמה, ולכן אין זה חשוב כלל שמי שקורא לקום לסליחות הוא וייס שנדור, שכן מצווה יש לקיים על כל פנים, ולא ניתן להתרשל ממנה בטענת 'הנביאים הטעוני' או 'לא הוכיחו אותי' (ראה יחזקאל פרקים ג' ו'ג).

ג. **ולבסוף, אפילו היו שני הנימוקים הראשונים חלשים או מסופקים, הנה באה השואה ואומרת את דברה.**

בעיירה קטנה היה שמש בית כנסת שנפטר והשאיר אחריו אלמנה. חשבו אנשי הקהילה כיצד אפשר למצוא משענת כלכלית לאלמנה, שהרי באותה תקופה לא היתה פנסיה לאלמנות. אפשר אולי היה לתת לה להמשיך את עבודתו של בעלה המנוח, אך אין זה ראוי שאישה תמלא תפקיד של שמש בית כנסת. הוחלט שהיא תמלא את עבודות השמשות שמחוץ לבית הכנסת, ואת תפקידי השמש שבתוך זמני התפילות ימלאו המתפללים בהתנדבות. כך תוכל האישה להמשיך ולקבל את המשכורת שקיבל בעלה.

הגיעו ימי הסליחות, והאלמנה במסגרת תפקידה כשמשית היתה צריכה לקום ולכתת את רגליה בין בתי העיירה, כדי לעורר את העם לסליחות. היא נטלה את מקל הסליחות המיוחד לכך, ופנתה לעבר הבית המרוחק ביותר בעיירה, ביתו של וייס שנדור. כשהקישה בדלת נחרד וייס שנדור מהדפיקה בשעה לא שגרתית זו, ומשפתח את הדלת וראה את אשת השמש שאל אותה לרצונה. היא הסבירה לו שכחלק מעבודת השמשות המוטלת עליה היא צריכה לעבור מבית לבית ולעורר את העם לסליחות.

כששמע זאת וייס שנדור הוא ניסה לשכנעה שאין זה מתאים לאישה להסתובב בחוץ בשעה מוקדמת שכזו, במזג אוויר כה חורפי וגשום, ועדיף שהוא יעשה זאת במקומה. האישה נאותה להצעה והעבירה לו את מקל הסליחות, וייס שנדור יצא לדרכו לעורר את העם.

כשהגיע לבית הראשון נשאל לזהותו, וענה: 'אני וייס שנדור, וקיבלתי על עצמי לעורר את העם לסליחות'. מיהר בעל הבית להגיב בכעס: 'וייס שנדור? אוכל חזירים שכמוך לא יעורר אותי לסליחות'. טרק את הדלת בזעם ושב לישון.

כשהגיע לבית השני, נשאל לזהותו וענה את אותה תשובה, נענה שוב באותה צורה: 'מחלל שבת שכמוך לא יעורר אותי לסליחות'. ובעל הבית הזה הגיב באופן דומה לקודמו.

כך נענה גם בבית שאחריו: 'רמאי ונוכל שכמוך, או משחק בקלפים שכמוך לא יעיר אותי לסליחות', וכן על זו הדרך אירע גם ביתר בתי העיירה. סיבוב ההשכמה הסתיים בלעז ובבוז, ואיש לא קם לסליחות.

בבוקר, כשכל הציבור הגיע לתפילת שחרית בשעה הרגילה בלא לומר סליחות, קיבל הרב את פניהם בתמיהה: 'מה מיוחדת השנה שלא באתם לסליחות?' אנשי העיירה הצטדקו ואמרו לרב שוייס שנדור אשם בכך, שהרי הוא אישיות מפוקפקת ומפורסמת לגנאי בעיירה, והוא שעורר אותם לסליחות, ועל כן לא באו. 'שוטים!' הגיב הרב בכעס, 'נכון שוייס שנדור אשם בכל הדברים שהאשמתם אותו, אך הפעם הוא עורר אתכם לסליחות ולא עסק בכל מה שהאשמתם אותו, מדוע אפוא לא קמתם?'

כאן פרץ הרב טייכטל בדמעות וצעק: 'נכון שהציונים מחללים שבת וכדומה, אבל הם עוררו את העם וצעקו: 'צאו מתוך ההפיכה, הגויים שונאים אותנו, אין לנו מקום אלא בארץ ישראל', ולא שמענו'. הוא סיים את דבריו במילים האלה:

1 על פי עדותו של מרדכי רוזנפלד, שהיה בין שומעי משלו של הרב טייכטאל, בתוך: בשבע גיליון 163, ג' בתשרי תשס"ו.

6. ר' אלחנן וסרמן ב'כנסייה הגדולה' של אגודת ישראל ב-1937, בצטטו את מורו ורבו ר' ישראל מאיר הכהן מראדין, בעל ה'חפץ חיים' זצ"ל:

הגאון הצדיק ה'חפץ חיים' ז"ל אמר אם יבוא זמן לאדם באיזו ענין ולא יוכל להחליט מה לעשות, העצה לשאול מכסא הכבוד ולקבל תשובה מפי הגבורה. ואם נשאלו יוכל להיות זה? אומר ה'חפץ חיים', אשר כל איש בכוחו לשאול מפי הקב"ה ולקבל תשובה. דהיינו שיש לו התורה אשר שם תמצא פתרון לכל השאלות בעולם. למשל אם יעמוד איזו חברה ומשמיע אשר היא תביא ישועות לעם ישראל, ואחרים באו ואמרו אשר על ידי החברה זו יבוא פורעניות ח"ו לעם ישראל, היאך נדע האמת?

או למשל אדם יחידי אשר יש אנשים שאומרים שבחו ויש אנשים שאומרים בגנותו, איך ידע האמת? על כל שאלות הללו יש למצוא תשובה ברורה בתורה, ראשית לחקור אחרי מעשים של אותה החברה, או של אותו איש יחידי, ואחר כך לבקש בתורה על מעשים הללו. ה'חפץ חיים' ז"ל רגיל לומר משל אם ראובן אומר לשמעון אשר פניו מלוכלך, ובא לוי ואומר אשר פניו של שמעון זוהר כפני השמש, העצה אשר שמעון ילך להמקצה ואז רואה האמת, כן אם יש חלוקי דעות נלך להתורה, וזהו המקצה, ונראה ברור האמת.²

את עמדתו של ר' אלחנן בשם ה'חפץ חיים' אפשר להציג בתמצית, כדלהלן: כל סיטואציה היסטורית מזמינה הכרעה לגביה: כיצד יש לפעול ולהגיב. את התשובות יש לחפש במקורות – בתורה, בנבואה ובדברי חז"ל והקדמונים; המציאות מעלה שאלות, והתורה מספקת תשובות.

ההנחה הפשוטה היא שעל כל שאלה שמעלה המציאות ההיסטורית יש תשובה בתורה. הנחה זו נשענת על הנחה אחרת – שכל מציאות אפשרית כבר הובאה בחשבון בתורה ובחז"ל, כלומר: לא תיתכן מציאות שונה לחלוטין, בלתי-צפויה, שהרי אז נמצאו התורה והמסורת חסרות, ואנו לא נדע כיצד לנהוג.

התנהגותנו נגזרת, אם כן, ממאגר המצבים המתוארים במסורת ומן ההוראות הקיימות בה זה מכבר. למציאות עצמה אין בשורה חדשה.

בעקבות ר' אלחנן וסרמן וה'חפץ חיים' טען הרב דסלר במאמרו "אמונת חכמים", כי אין השקפת עולם שקבעו חכמים בדעתם וברוח קודשם יכולה להשתנות בגלל שינוי היסטורי או עובדתי כזה או אחר (גם דבריו מוסבים על השואה);

והנה מכריז הרב טייכטאל שההשקפה הדתית מתעצבת מכוח ההיסטוריה הטעונה, ולשואה יש מסקנה דתית אופרטיבית: עלייה לארץ ישראל והשתתפות בבניינה.

וכאן קביעתו החשובה והמהפכנית מנקודת הראות של ההשקפה החרדית: הקב"ה מדבר עמנו דרך ההיסטוריה ומבקש שנקשיב לרצונו.

אם הייתה שעה של חסד בימי ראשית הציונות, אין היא ממקרו של העולם, כי אם השגחת ה' לטובתנו, ולכן צריך היה להיענות לה.

יותר מזה, בשואה אמר לנו הקב"ה: אני מכריע במחלוקת, ומראה לכם את הדרך לארץ ישראל.

לטענת הרב טייכטאל, ההיסטוריה טומנת בחובה הוראה דתית, שניתן לקרוא אותה וחובה למלא אחריה.

5. ביחס לרבו ממונקטש אומר הרב טייכטאל כדברים הבאים:

וכעת נראה להוסיף. שאילו היה רבינו בעל 'מנחת אלעזר' בחיים אתנו, וראה את כל אשר הגיע לנו מהגזירות הנוראות ומהריגות שעשו בנו, ר"ל, גם הוא היה מודה שנעזוב את ארצות הגלות ונלך לארץ ישראל שנתנו לנו מלכי ארץ, ולא נמתין עד קריאת המשית.

יג. עוד אני אומר, שכעת אחר המהומה והמבוכה שאחינו בני ישראל נפלו בתוכה, שפור התפוררה הארץ תחת רגלינו, ומליונים מאחינו בני ישראל פה במלוכות אירופה, מהם שנשפך דמם כמים ר"ל, ומהם שנשארו כתורן בראש הספינה בלא מכסה ובלא צל מעל לראשיהם ולא קרקע תחת כף רגלם. והם כאניה בודדה בתוך גלי ים הצרות, ואינם יודעים אנה יסבו בלכתם ולאן פניהם מועדות – פשוט וברור שאין הלכה כהני קדושי עליונים שהיו נגד הישוב. אלא הלכה כגדולים שהיו בעד הישוב והבנין(אם הבנים שמחה, שם).

לאמור: המציאות ההיסטורית היא משמעותית, היא נושאת את רצון ה', ויש להיענות לה.

לעומתו, הרב וסרמן ורבו ה'חפץ חיים' סוברים כי את ההשקפה הנכונה אנו למדים מתוך עיון בתורה בלבד;

(הרב וסרמן היה ממתנגדי הציונות, ואף כתב מכתב גלוי לרבני המזרחי בו הסביר את הסתייגותו מתנועה זו. הנאום כנגד התנועה והמכתב לרבניה פורסמו בחלק א של ספרו קובץ מאמרים, שבו ביאר את שיטתו במחשבה. התכתב בנושאים ציבוריים עם ה'חזון איש' ורבי יוסף רוזין. בהיותו בראדין הזדמן לו ללמוד תקופה קצרה עם הרב קוק, ואף שהתנגד לשיטתו, שלח איגרת לשאול בשלומו כשחלה.

היה מרבני אגודת ישראל וממנהיגיה הבולטים. ביכנסייה הגדולה בשנת תרצ"ו עמד בראש דעת המיעוט שהתנגדה לתכנית החלוקה; דעתו נדחתה לאחר שבדיונים הרבים התברר כי רוב הרבנים תומכים בהקמת מדינה יהודית, ולו בחלק קטן מארץ ישראל. ברבות הימים הפך לדמות מופת של החברה החרדית).

השקפת העולם והמציאות ההיסטורית

7. הרב טייכטאל יודע שעליו להגן בממד העקרוני על העמדה היסודית שבדבריו, והוא דורש:

וכאשר אומר ואקדים דברי רבינו הקדושת לוי (בליקוטים¹⁶³), ענין נפלא, בהא שאמרו חז"ל הרבה פעמים בש"ס¹⁶⁴ על איבעיא דלא איפשיטא: יתיק"ו, שהוא ראשי תיבות יתשבי יתרח קושיות ובעיות¹⁶⁵: 'ובהשקפה ראשונה יש לדקדק, הא זה יהיה אחר ביאת הגואל בב"א, ולמה יתרח אליהו הקושיות והאבעיות, הא יעמוד משה רבינו ע"ה שנתן לנו התורה והמצוות. ולמה לא יתרח הוא כל הקושיות שיש לנו בתורה הקדושה?

אך פשר דבר בזה, דהנה כתב בסדר הדורות¹⁶⁶, בפלוגתא דרש"י ורבנו תם בענין התפילין, דרש"י ז"ל היה משה רבינו בסיעתו, ור"ת לא השגיח על זה. ואמר לו, שכבר נתן לנו התורה ובידינו להורות כפי הוראת שכלינו בתורה הקדושה.

ונראה להבין זאת, ונבאר זאת בקיצור. דהיינו לגבי פלוגתתם דב"ש וב"ה אמרינן 'אלו ואלו דברי א-לקים חיים¹⁶⁷. דהנה, יש בחינה שאדם לומד הפשט בתורה הקדושה כפי הבחינה שלו, אם הוא מעולם החסד – אז הכל טהור ומותר וכשר כפי הוראת שכלו בתורה הקדושה. וכן להיפך, כשהוא ממדת הגבורה – אז הוא להיפך. והנה, בית הלל – מדתם היתה מדת החסד, ולכך ב"ה לקולא. ובית שמאי – שהיה ממדת הגבורה, לכך ב"ש לחומרא. אבל באמת כל אחד לפי מדרגתו דברי א-לקים חיים. וזהו 'אלו ואלו דברי א-לקים חיים'. (אמר הכותב. עיין רש"י כתובות דף נ"ז¹⁶⁸ בענין זה). ונהנה, חז"ל שהיו אחר הדור של ב"ש וב"ה, וראו אז שהעולם צריך להתנהג בחסד – קבעו הלכה כב"ה בכל מקום לקולא. והנה, מי יכול להכווין כזאת, באיזו מדה צריך זה העולם להתנהג, שיופסק הלכה כמותו? מי שהוא בחיים והוא בזה העולם, הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג. אבל מי שאינו חי, אינו יודע כלל באיזו מדה צריכה לזה העולם להתנהג בה.

והנה, אליהו הוא חי וקיים ולא טעם טעם מיתה¹⁶⁹, והוא תמיד בזה העולם, ולכך הוא יפשוט הקושיות ואיבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג בה.

ובזה יובן מה שאמר ר"ת למשה רבינו ע"ה שכבר נתן לנו התורה ובידינו להורות, עכ"ל רבינו בעל 'קדושת לוי'. וכוונתו היתה, יען שמשה רבינו אינו בזה העולם, אינו יכול להכריע כעת ההלכה, כפי צורך העולם בעת הזאת. והדברים ראויים לאיש א-לקי כמותו.

הרי לך לפניך, שהם דברים שדיבר רבינו בעל 'קדושת לוי' ז"ל, שיען שאליהו לא נפסק חיותו מזה העולם, ויודע עניניו

תמיד בכל דור ודור, יכול לקבוע ההלכה לפי ענין הדור בכל עת המצטרך. מה שאין כן צדיק שכבר נסתלק מזה העולם, ואינו יודע מצב הדור, אינו יכול להכריע ההלכה כפי אותו הדור. ומזה יש להכיר גדולת שכלו של רבינו בעל 'קדושת לוי', שזכה לכוון למרנא המבי"ט, שהיה בזמן הבית יוסף. ומאד היה שמח, אילו היה רואה ספרו הנ"ל, למצוא חבר כמותו.

המורם מדברי רבותינו הנ"ל, שצדיק אחד שפסק איזה פסק ואחר כך עלה לשמים, ונשתנו הענינים וסדר העולם, ולפי מעמד הדור כאשר הוא עתה יוקשה מאד לאחוז בשיטת ההלכה של הצדיק ההוא שהחמיר בעודו בחיים חיותו, ואילו אם נאחז בשיטת שאר הצדיקים, יצמח מזה איזה טובה אל הדור – אז, כפי דעת שני גדולי עולם הנ"ל, יען שהצדיק אשר החמיר אינו עוד בעולם הזה, והוא אינו יודע כעת ענינים הנצרכים אל העולם, כי נפרד מאתנו, אז אין הלכה כמותו.

אם כן, לפי זה בזמנינו שנעשתה השערוריה הגדולה בישראל, ואין מקום עוד להשאר בגולה – פשיטא דאין לחוש לדברי הגדולים שהיו נגד הישוב. אלא ההלכה כאלו הגדולים שהיו בעד הישוב, כי השעה צריכה לכך. ואולי אם היו בחיים אתנו, והיו רואים מצבנו עתה, גם הם בעצמם היו מסכימים לכך, ודוק.

ההלכה, קובע הרב טייכטאל, נקבעת בכל זמן לפי צורך אותו זמן. איננו עוסקים באמתות מופשטות, א-פריוריות, אלא בסוגיות נורמטיביות ואידאולוגיות, קרי: בשאלות של התנהגות בחיים עצמם.

ובשאלות כאלה, רק מי שמקושר עם העולם יכול להכריע בו. ממילא עדיף אליהו, החי עמנו תמיד, על משה רבנו, שידיעת התורה המושלמת שלו היא אמנם בתורה של השמים, אך לא בארץ.

ניתן דעתנו על 'הדילוג' שעושה הרב טייכטאל:

לטענתו, השקפה או אידאולוגיה – הרי הן כהלכה; לפיכך סוגיות כמו מעמד החילונית, גאולה וארץ ישראל אינן שונות מבחינה זו שיש להכריע בהן מתוך ידיעת המציאות.

והנה נקודה נוספת הראויה להבהרה. על פי כמה תפיסות מרכזיות של ההלכה, באמת אין היא נקבעת מתוך המציאות;

היא רק חלה עליה.

הדיון ההלכתי הוא בעל אופי תאורטי וא-פריורי, ונובע מן המילים והנושאים שהמקורות מכתביים, ובהמשך מניתוחם ופירושם.³

החשיבות שבהכרת המציאות נובעת מכך שזהו השדה שבו מיושמת ההוראה ההלכתית;

163 הוצאת המוסר להוצאת ספרי מוסר וחסידות, ירושלים תש"ה, ליקוטים לחלק א', עמ' שט"ז.

164 ברכות מ' א; כ"ה ב; שבת ה' א, ועוד.

165 עי' תוס' יר"ט סוף מסכת עריות.

166 חלק א', רף ק"ד ב. ושם מדובר במחלוקת ר"ת ורש"י לגבי הקשר של תפילין של ראש. ע"ש.

167 עירובין י"ג ב.

168 עמ' א' ד"ה "הא קמ"ל".

169 עפ"י הזמר למוצ"ש "אליהו הנביא".

3 את הרעיון פיתח באריכות הרב י"ד סולוביצ'יק בספרו איש ההלכה – גלוי ונסתר, ירושלים תשל"ט.

9. הרב קוק בערפילי טוהר עמ' סב

עיקר השמיעה בקול ד' הוא מה שמקשיבים את כל התהלוכה של דרכי החיים לכל פרטיהם, אל הקיבוצים הכלליים לפי הבדליהם, ולכל יחיד לפי ערכו, מתוך החכמה הכללית העליונה, החיה ומחיה את כל ההויה. וכל מה שהפרטים נובעים מתוך החיים הרוחניים העליונים הכוללים, שהיא חכמת נשמת א-ל בעולם, בצורה יותר ברורה, האדם שומע ומאזין יותר בבירור את קול ד' הדובר אליו, מורהו ומצווה ממש. אני ד' א-להיך מלמדך להועיל, מדריךך בדרך תלך.

בהשקפה החרדית מתפרשת התביעה 'לשמוע בקול ה' במובנה הצר: לקיים את ההלכה. וההלכה, הרי ידועה היא ממקורותיה הספרותיים ומפי גדולי ישראל פוסקי ההלכה וגדולי הדור.

ר' אלחנן וה'יחפץ חיים', כמו גם הרב דסלר, מניחים שהשקפת עולם אינה אלא עוד פרק בעיסוק ההלכתי.

וכך אמנם קבע ה'חזון איש' במכתבו המפורסם על הח"כ של המזרחי ששאלו היכן כתוב מה שהוא קובע כדעת תורה (הנידון היה איסור גיוס הבנות לשירות לאומי וצבא), והשיבו ה'חזון איש': 'בחלק החמישי של שולחן ערוך, המסור רק לתלמידי חכמים מובהקים, שדעתם אכן דעת תורה היא'.

בניגוד לעמדה זו, קובע הרב קוק כאן שלקול ה' ניתן להקשיב מכל מקום שבו הוא מתגלה, וקול ה' – הריהו מתגלה בהיסטוריה, ובכלל בכל גילויי המציאות.

הקשבה זו היא הקשבה מטיפוס נבואי, ולא רק הלכתי.

נביאי ה' שומעים את דבר ה' דרך צינורות לא-ספרותיים, לא רק במקורות התורה וההלכה. ואכן, המצווה הנבואית היא מצווה העוסקת במציאות ובהיסטוריה.

החידוש שהעלה הרב טייכטאל מתוך חוויית השואה עומד על ההכרח להקשיב לקול ה' בהיסטוריה, ולא להסתפק בקול ה' העולה מעיון בספרים (וראה דבריו לעיל על הסיבות לעמדה החרדית).

האסון הנורא של השואה הוא, מבחינות מסוימות, כפי שעולה מדברי הרב טייכטאל, תוצאה של תפיסה דתית שצמצמה את קול ה' אל בין אותיות הספרים בלבד, ועל כן לא שמעה את המצווה לצאת מן הגלות בזמן.

נקל להבין שהשלכותיה של תפיסה זו הן הרבה מעבר לסוגיית השואה, השייכת כבר לעברנו, ונוגעות כמעט בכל עמידתנו אל מול המציאות הפרטית וההיסטורית מאז ועד היום, ועד בכלל.

המציאות איננה מדברת, אין לה דעה, אך היא המושא של ההלכה, ופעמים אף האילוץ שלה (כפי שמלמדים המונחים שעת הדחק, הפסד מרובה, השתנו הטבעים ודומיהם).

במושגים אלו ניתן לראות את השואה כאילוץ אל מול ההלכה הקובעת שאין להשתתף במפעל הציוני; זוהי ללא ספק שעת דחק, ופיקוח נפש דוחה הכול.

ואולם, ברור שהרב טייכטאל מתכוון ליותר מכך. הנה הרבי מסאטמר חווה את השואה, וכמותו הריי"צ מחב"ד, ושניהם חשבו שנכון לנסוע לארה"ב, ולא לארץ ישראל.

לדידו של הרב טייכטאל, המציאות אינה רק מושא של האידאולוגיה או אילוץ עבודה; האידאולוגיה/השקפת העולם נקבעת מתוך חוויית המציאות ומתוך הקשבה לדברה.

דומני שזו אחת הבשורות המשמעותיות ביותר של העמדה הציונית-דתית מבחינה דתית, עוד קודם שנוגעים בדעותיה בסוגיות האקטואליות הממשיות.

העמדה לפיה אנו משוחחים עם ההיסטוריה ושומעים בה את קול ה', עמדה זו מנחה את הציונות הדתית בכל דרכיה, והרב טייכטאל מייצג תפיסה זו באופן נפלא.

יש דמיון מעניין מאוד בין התהליך שעבר הרב טייכטאל ובין התהליך שתיאר הרב סולוביצ'יק, אף הוא בן למסורת אנטי-ציונית, בעברו לאגף הציוני:

8. הרב י"ד סולוביצ'יק, חמש דרשות, ירושלים תשל"ד, עמ' 25.

אם אני מזדהה כעת עם המזרחי, שהוא בניגוד למסורת המשפחה שלי, אין זה אלא, כפי שהבהרתי מקודם, שאני מרגיש, כי ההשגחה פסקה כיוסף נגד אחיו, ושהיא משתמשת ביהודים החילוניים כשליחים לבצע את תכניותיה הגדולות בדבר ארץ ישראל קדושה. אני גם מאמין, כי לולא המזרחי לא היה כעת מקום לתורה בישראל. בניתי מזבח, עליו הקרבתי לילות נדודי שונה, ספקות ופקפוקים. אולם השנים של שואת היטלר, תקומת המדינה והישגי המזרחי בארץ ישראל שכנעוני בצידקת דרכה של תנועתנו.⁴

יוסף מייצג עמדה דתית הקשובה להיסטוריה ומארגנת את השקפת עולמה מתוך דיאלוג שהיא מנהלת בינה ובין התורה והמסורת. האחים נקטו בעמדה השמרנית, החרדית.

ההכרזה שההשגחה פסקה כיוסף נגד אחיו אינה מכוונת כלפי העמדה הציונית בלבד, אלא גם כלפי הגישה הדתית היסודית.

ואמנם, הרב סולוביצ'יק לא קיבל גילוי נבואי שהודיעו מה פסקה ההשגחה; הוא פשוט קורא את ההיסטוריה.

ראיית ההיסטוריה כמדיום של התגלות ה' באה לידי ביטוי גם באינספור מקורות בתורת הרב קוק. הנה אחד בולט:

4 הרב י"ד סולוביצ'יק, חמש דרשות, ירושלים תשל"ד, עמ' 25.